

21. *Гальчак Сергій*. Поділля в роки Другої світової війни (1939 – 1945): Монографія / Сергій Гальчак. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. – 656 с.
22. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1942. – 22 липня.
23. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1943. – 22 липня.
24. Гайсинська газета (м. Гайсин). – 1943. – 25 квітня; 11 липня.

Літинський В'ячеслав

СПОГАДИ ДІТЕЙ ВІЙНИ ПРО ПАРТИЗАН ТА КОЛАБОРАНТІВ У КОЛЕКТИВНІЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ ПОДОЛЯН: ПРОБЛЕМИ «ПАМ'ЯТАННЯ» ТА «ЗАБУВАННЯ»

Сучасний світ потребує процесу переосмислення минувшини. Пам'ять людей є важливим чинником у даному процесі та формується під низкою факторів і одним з них є політичний режим, ідеологія країни, у якій проживає людина. Для пострадянської України процес самоідентифікації минув ще у 1990-х, але ми ще досі потребуємо усвідомлення певних подій нашої історії задля побудови держави, що своє минуле цінує, знає і може оперувати ним задля підвищення міжнародного авторитету та добробуту громадян.

Міфологізація партизанського руху радянським тоталітарним режимом є одним із багатьох бар'єрів, котрий слід досягнути, щоб розвиватись у руслі не керованої демократії, а у руслі самостійної демократичної держави. Усні спогади мають чимале значення у розвінчуванні міфів, але водночас вони часто є оманливими.

Дослідження стосується двох суперечливих груп, котрі були учасниками Другої світової війни і безпосередньо спогадів подолян – дітей війни про дані групи. Перша група – партизани і друга група – «колаборанти» (старости та поліцаї).

Базою дослідження є польові матеріали, зібрані студентами інституту історії, етнології та права (тепер – факультету історії, права і публічного управління) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського під час літньої етнографічної практики у 2015 році. Матеріали зберігаються у Рукописному фонді навчально-наукової лабораторії історії та етнології Східного Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ (Фонд 32 – «Діти війни»). А також джерелами є одноосібні, тематичні, напівструктуровані інтерв'ю (тематичні блоки: родина перед війною, війна, після війни). Щодо статистики, то у рамках тематичного блоку, що стосувався партизан та колаборантів, було розглянуто 64 справи. Переважно інформаторами виступали жінки (70%). Географія опитаних має локальний характер, здебільшого регіоном проживання під час подій війни було Поділля.

Власне у статті йтиметься про місце пам'яті як чинника міжпоколіннєвої трансляції значущих для групи знань про минуле, суб'єктивні та об'єктивні впливи на процеси «пам'ятання» та «забування» в індивідуальній та колективній пам'яті вплив офіційної радянської політики пам'яті на трансформацію та уніфікацію масової пам'яті, нестатичність пам'яті, яка зазнає реінтерпретацій та переоцінок у змінних контекстах сучасності.

Взагалі таке поняття, як «колективна пам'ять» було запроваджено у науковий обіг французьким соціологом Морісом Хальбваксом у середині 1920-х років. Науковцем було запропоновано оригінальну теоретичну концепцію про обумовленість будь-якої індивідуальної пам'яті пам'яттю колективною. Автор даної теорії цілкомито заперечує саму можливість існування індивідуальної пам'яті незалежно від соціальних контекстів, якими вона цілкомито детермінована на усіх етапах формування – від селекції образів, що запам'ятовує індивід і аж до форм та способів їх репрезентації[16, с. 9]. Слід зазначити, що важливою складовою теорії колективної пам'яті Хальбвакса є ідея про те, що колективна пам'ять виходить за межі індивідуальної біографії та забезпечує міжпоколіннєву трансляцію значущих для групи знань про минуле. Тривкість у часі колективної пам'яті групи залежить від ефективності її зусиль, спрямованих на підтримання цієї пам'яті, а зміст цієї пам'яті може змінюватися залежно від зміни панівних ідеологій[6, с. 10].

У тоталітарному суспільстві була сформована єдина – уніфікована офіційна пам'ять, з чітко визначеними оцінками кожної із соціальних груп. Радянський режим щодо українців, як зазначає Ярослав Грицак, практикував «радикальну національну амнезію». За таких умов історична пам'ять українців не лише деформувалася, а й «атрофувалася», як атрофуються м'язи людини, які вона не задіює [15, с. 4]. Радянські партизани – створення «героїчного» шлейфу й певна міфологізація цієї соціальної групи. Ставлення радянської влади до частини українського населення - лояльного до нацистської окупаційної влади, - отримало «ярлик зрадника батьківщини», «колаборанта». Саме тому пам'ять про ці категорії населення потрапили під тиск «радянської політики пам'яті». Метою не є показати, як саме діяли групи, чи були вони позитивним сегментом історії або ж негативним. Завдання - перш за все показати, яке місце спогади про них займають у колективній та індивідуальній пам'яті суспільства, які збереглися спогади дітей війни Поділля, які були забуті, наскільки вони були трансформовані радянським режимом.

Можна виділити певні особливості відповідей людей на запитання, що стосувалися даних груп. Наприклад: *«Тато казав, що бабушку мою тоже забрали у Германию за в'язок з партизанами....то вона вернулась, а сестра матери здесь там і залишилася, а чи так було чи того забрали– тіки Бог знає...»* [5, с.6]. Перша особливість – здебільшого відповіді були побудовані на тому, що казали батьки чи старші люди реципієнтам. Тобто аспект першого враження діти війни висвітлюють значно рідше, або взагалі цього не роблять.

Наступним пунктом, котрий і водночас у даному дослідженні є основним, можна вказати замовчування. Саме те, що опитані (переважно чоловіки) часто не готові говорити відкрито та розлого про поліцаїв та старост, а особливо – партизан, може бути пов'язано з травматизмом, як сукупністю наслідків вкрай болісного, глибокого та сильного психоемоційного шоку[17, с.3]. У даному випадку

травматичною пам'яттю можна назвати спогади, витоки яких криються у певному жакливному досвіді подій війни і від того замовчування та не бажання розмовляти на ті теми, котрі є найбільш травматичними. Із інтерв'ю Ілінчука Івана Михайловича, 1935 року нар., с. Жилинці, Ярмолинецького району: *«Партизани...нічо, нічо не знаю, не скажу»* [10, с.5]. Замовчування є однією з форм колективного забування. З одного боку, ті, хто пережив травму, часто не хочуть або нездатні говорити про болісні спогади [17, с. 10]. Але, на думку соціолога Габрієли Розенталь, «нездатність травмованих людей говорити не слід вважати в першу чергу наслідком травматизації; вона значною мірою спричинена потребою інших людей забути і не мати справи з болем від спілкування з тими, хто пережив насильство» [16, с.5]. Як будь який неприємний досвід, війна та жертви – це те, що спільнота прагне забути; завіса забуття опускається над усім болючим та неприємним. Обидві сторони залучені у цей процес: з одного боку, жертви, які вірогідно хочуть, але не можуть забути, а з іншого – всі ті, з сильною і часто несвідомою мотивацією, які дуже хочуть забути і успішно це роблять. Ця різниця переживається повсякденно і є вкрай болісною для обох сторін [17, с. 10].

Розвиток усної історії в Україні засвідчує, що категорія ґендеру є ключовою як для процесу інтерв'ювання, так і для аналізу спогадів: жінки переважають як серед дослідників, так і серед респондентів. Таким чином, мимоволі на перші щаблі виходить саме жіноче бачення й оцінки подій минулого [16, с. 12]. Особливість у тому, що саме жінки розповідають часто відверто та розлого, але спостерігається багато переказів, своєрідних вигаданих історій. Часто запитують про те, чи можна говорити про партизан щось погане чи це правильно. Наприклад, той факт, що існували люди, котрі ніби йшли у партизани, але насправді переховувались від мобілізації [2, с. 2]. Це виникає у зв'язку з тим, що радянське керівництво створило позитивний образ визволителів партизан і говорило щось таке, яке могло б поставити під сумнів партизанський внесок у війну було заборонено. Із інтерв'ю Кошук Інни Степанівна, 1937 року народження, село Пляхова, Козятинський район: *«А що це казати можна? Да? Таке було, що батько мій, щоб на фронт не забрали у погрібі день-два посидів, а потім до лісу у землянку...Мати переживала за нього»* [3, с. 6].

Що стосується розмов про старост та поліцаїв, то інформанти одразу відповідають і не бояться виразити свого негативного ставлення, що можна пов'язати зі створенням образу «клятого фашиста», котрий вже задавав еталон до творення подальшого асоціативного ряду негативних персонажів, антигероїв війни: *«Насчет старост...Мама розказували, що воно пішло до німців, заявило значить, що в районі залишено партизанський загін, показало падло таємні схованки з продовольством, зброєю і боеприпасами. Всі партизани були арештовані і повішені на площі у Валках. Серед них голова сільради і ще наші вчителі Требухов, Обрізан, Абрамов»* [3, с. 5]. Досить прикметним у цьому ряду є образ «фашистського посіпаки», «зрадника власного народу». Необхідно

зазначити, що яким би лиховісним не був образ самого «фашиста», але він усе ж виглядає менш бридким ніж «зрадник» у різних модифікаціях: «власівці», «лісові брати», «бандерівці» тощо. Якщо у ставленні до основних воюючих супротивників радянська ідеологія проявляє ненависть, гнів, жагу до помсти, то до «зрадників» здебільшого презирство, гидливість, відразу. Якщо перших називають – «агресори», «окупанти», «загарбники», то другі – «колабораціоністи», «фашистські посіпаки», «холуї», «наймити», тобто на порядок мерзенніші, прислужники «нечисті» [20, с. 12]. На них звалюють багато провин, щоб виправдати власні прорахунки («вони оголили фронт», «стріляли у спину нашим бійцям», «замість спротиву загарбникам лизали їм чоботи») [20, с. 11]. Із спогадів Іванюк Галини Петрівни, 1938 року народження, місто Бар: *«Татко говорили за старост, за тих клятих поліцаїв... В школі то казали, що погані ті палицаї, ото ми називали Марусю палицайкою, бо страх як не любили її»* [4, с.7]. Ставлення цивільного населення до даних груп так званих колаборантів доволі таки неоднозначне. Старости та поліцаї у розумінні дітей війни – негативний образ. Зі слів однієї з інформаторів: *«На счот старост... Мама розказували, що воно пішло до німців, заявило значить, що в районі залишено партизанський загін, показало падло таємні схованки з продовольством, зброєю і боєприпасами. Всі партизани були арештовані і повішені на площі у Валках. Серед них голова сільради і ше наші вчителі Требухов, Обрізан, Абрамов»* [13, с.8]. У СРСР пропагувалася думка про те, що ці люди були зрадниками радянської армії та країни, що вони ж викривали партизанські загоны. Хоча той же самий староста часто міг допомогти цілому поселенню, адже знаходив баланс між окупантами та населенням. На цю посаду не призначали, а обирали місцеві жителі, як вияв довіри.

Стосовно оцінки діяльності партизан, старост та поліцаїв інформантами, то як вже було сказано, партизани здебільшого – визволителі у розумінні дітей війни. Але є певні нюанси. На питання про те, звідки та для чого потрібні партизани, чи були вони місцевими, або ж іногородніми не дається точної відповіді, адже складовими так званої сакралізації війни радянським керівництвом є такі прийоми маніпуляції історичною свідомістю як героїзація «своїх» і демонізація «ворогів». «Свій» – це місцевий воїн-визволитель, який безмірно любить свою Батьківщину, готовий за неї віддати власне життя, загалом, людина з високими моральними якостями [15, с. 22]. На думку українського дослідника Андрія Портнова, в «правді» про війну не могло бути місця ні для злочинів советських військ 1944–1946 років у визволеній від нацистів Європі, ні для оповідей про не зовсім героїчну діяльність партизан, котрі насправді часто були немісцевими [14, с. 10]. Вони були «закинуті» радянською владою до різних місцевостей часто задля того, щоб робити незначні диверсії в тилу ворога, як правило поблизу чи в населених пунктах, для очікуваного результату – покарання місцевого населення окупаційною владою. Таким чином знищити лояльність окупантів і місцевого населення один до одного, посіяти недовіру та ненависть.

Коли ж мова йде про окупантів та «колаборантів», то спостерігається чітке розуміння та розграничення: звідки, хто і з якою метою прийшов. Зі спогадів Газдюк Явдохи Степанівни, 1938 року народження, села Юнашки, Погребищенський район, Вінницька область: *«Партизани.. були, да, боронили. Прийшли значить десь не звідси, не з Юнашки...Бог їй зна. Окупацюри то германські, десь звідти землі нашої захтіли, людей, крові»* [4, с. 9]. Дане явище існує тому, що ще з часів війни і аж до 1990-х років теми партизанства, староства, поліцаїв або не розкривалися, або ж створена була позиція протиставлення образів, негативізму, як частина єдиного міфу під назвою « Велика Вітчизняна війна»

Про доволі таки стримане ставлення селян до партизанів свідчать не тільки скромна чисельність просоветського партизанського руху в Україні в роки Другої світової війни, але й слова начальника Першого відділу Головного відділу Міністерства східних територій (Східне міністерство Альфреда Розенберга) Отто Бройтигама: *«Місцеве населення на початку війни не бажало навіть знати про партизанів, виказувало їх німцям і в такий спосіб полегшувало війну з ними. Більшість населення була на боці німців, які обіцяли звільнити його від большевиків. Крім того, партизани ускладнювали життя місцевому населенню, примушуючи чоловіків вступати до їхніх лав, «реквізуючи» провізію й інші необхідні речі. Партизани діяли здебільшого біля великих лісових масивів, де вони ховалися від переслідування».*

Попри очевидну суб'єктивність свідчення певні тенденції Бройтигам визначив досить точно: значна частина населення, особливо в Західній Україні й Прибалтиці, сприйняла німецьку владу як менше зло порівняно з вигнаними комуністами.

Крім того, нацисти здебільшого просто зобов'язували населений пункт «виставити» старосту, бургомистра, певну кількість поліцейських (зазвичай з розрахунку – один поліцай на сотню мешканців). Члени сімей поліцейських були заручниками нацистів – їх репресували, якщо поліцай переходив до партизанів. Навіть більше, нацисти робили заручниками й самих працівників допоміжної поліції: у разі, якщо їхні товариші по службі «зраджували начальство», інших поліцейських відправляли в табори або й розстрілювали. За збір і здачу німцям урожаю відповідав (часто життям) передусім староста, а потім усе село. Певною мірою, заручниками стало все населення окупованої території Рейхскомісаріату України.

У будь-якому разі воєнно-поліцейний і адміністративно-господарський колабораціонізм набрав на окупованих советський землях великих масштабів уже з літа 1941 року.

Мирне населення доволі таки часто й не знало, чому на нього сиплються репресії з боку підпільників. Тому воно починає вважати, що це свавілля німців, і озлоблюється. Щодо цього існує такий погляд: якщо населення при відступі Червоної армії не пішло разом з нею, значить, воно було налаштоване не по-советському. У будь-якому разі це хисткий елемент. На нього припиняють зважати вже тоді, коли при відході за відомим наказом Сталіна треба все

знищувати: заводи, посіви, худобу тощо. Населення, яке залишилося, позбавляють основ існування. Подальше завдання – не дати створити йому ці основи заново. Тому на допомогу підпільним групам створюються підібрані і навчені диверсійні загони, перекинуті на цей бік. Головне завдання цих загонів – завадити налагодженню життя, тому вони повинні виводити з ладу виробництва, щоб залишити людей без роботи й продукції, знищувати хлібні склади, худобу, ешелони, адміністрацію, яка намагається щось організувати тощо.

Також ще з часів СРСР існує чітке поняття «радянські партизани», як протиставлення українському націоналістичним у руху. Силами радянських партизан активно велась боротьба проти ОУН та УПА з наслідком у подальші роки, що територія Західної України – це прорімецьке суспільство, розкол України на Схід та Захід і свідченням цього саме у даному дослідженні є цитата: *«Партизани...вони совєцькі...ну наші були, а ційго, що на Западі, то німецькі овчарки, батько казали, що не так нада було бояться, коли придуть совєти, як тоді, коли западенці»* [7, с. 8].

Ще один аспект якщо йде мова про те, що ж негативного, поганого було у діяльності партизанських підрозділів люди мовчать, довго думають, відповідь: *«А я не знаю і не пам'ятаю»* [9, с. 10] зустрічається надзвичайно часто. Однією із вкрай небезпечних вад колективної пам'яті є «нестача пам'яті», на думку Рікера, проявляється у формі забуття. Науковець чітко розрізняє два типи забуття – *пасивне* та *активне* [15, с.10]. За його словами «пасивне забуття» проявляється як стратегія уникання, бажання не знати, не відати, не цікавитися злочинами, вчиненими на цих теренах: *«Мене то мало інтересовало, що там ті партизани робили і батьки нічого не казали, давайте дальше, сего я не помню...»* [12, с. 7]. Дана цитата є яскравим підтвердженням пасивного забуття. Саме таке спонтанне забуття спричинене прагненням втекти від травми. Натомість активне забуття пов'язане з певною політикою пам'яті і прикладом слугує цитата: *«Бачила програму про партизан, то там казала жінка, що вони маладци, герої, мама мені інше розказували про цих хлопчаків, але якщо вже тілівізор каже, що герої, то най його..може й так»* [10, с. 4]. Даний вид забування відбувається тоді, коли «офіційна історія» вживає заходів, спрямованих на те, щоб приховати певні аспекти минулого.

Все ж були випадки і не поодинокі того, що людина вже впевнившись, що це можна казати, розповідала про те, що часто партизани були винуватцями того, що цілі села були спалені, а люди вбиті, як дані підрозділи грабували людей чи просто відбирали продовольство у населення. Зі слів Вергелес (Швець) Марії Якимівни, 1935 року нар., село Жадани Іллінецького району, Вінницької області : *«У нашому селі, в лісі були партизани, оці німці взнали та й спалили всі хати. А як взнали, то окупанти зловили в лісі партизана Підгаєцького, забили його до смерті, а потім підвисили на ґрушки, щоб не було повадно остальному населенню. Потом і попали всьо, забирали продукти...»* [8, с. 5].

Зрозумілим є те, що партизанський рух не обмежувався лише заслапцями радянської влади, адже серед них були й справді патріотично налаштовані люди, котрі діяли у своїх місцевостях. Теж саме можна сказати про поліцаїв та старост, що не завжди чинили шкоду, як позиціонувала їх радянська влада, засуджувала, часто зневажала та обмежувала права. Тому парадигма протиставлення цих двох груп між собою на даний час не є актуальною.

Головний акцент, котрий хотілося б поставити, як влада і її політика впливають на людську пам'ять. У даному випадку радянське керівництво, котре плондрувало, викривляло історичні факти, події і ставило на перше місце велич СРСР та комуністичної партії, висаджувало це все, як зерна у землю, щоб воно проростало як людські спогади.

Пол Коннертон у своїй книзі « Як суспільства пам'ятають» вказує на те, що наше сприйняття теперішнього великою мірою залежить від нашого знання про минуле [18, с. 10]. Тому слід замислитись над інтерпретацією подій та фактів і чи справді те, що ми знаємо про минуле є дійсністю і яким чином ці знання впливають на те, ким ми є нині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні (1917-1953): Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. / І.Г.Білас. - Кн.1. - К.: Либідь - Військо України, 1994. - 432 с.
2. Гогун О. Як «народні месники» мстилися народу: Комуністичний партизанський терор в роки радянсько-німецької війни / Олександр Гогун // Український визвольний рух. - Збірник 4. - Львів: МС, 2005. 61-70с.
3. Ф.ДВ-32.Оп. 1.Спр. 36: Кушнір Алла Михайлівна 1937 р. н., Київська обл. Записав: Камінська Віталіна ст.: 1-ДХБ, 2015 р. 11 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
4. Ф.ДВ-32.Оп.1. Спр. 236: Скірська Марія Петрівна 1936 р.; м. Вінниця Записав: Мельникова Владислава: ст. ІІЕП, 2015 р. 7 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з історії та етнології СПоділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
5. Ф.ДВ-32.Оп.1.Спр.213: Марія 1930 р. н.; с. Жабелівка Вінницька обл. Записав: Пенішкевич Олег: ст. ІІЕП, 2015 р. 6 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
6. Ф.ДВ-32.Оп. 1.Спр.110: Мігуцька Людмила Романівна 1938 р. н., Греський р-н, Мінська обл. Записав: Білянець Д. А., ст.: 1-ЖБХ, 2015 р. 9 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
7. Ф.ДВ-32.Оп.1.Спр. 199: Вільцанюк Іван Юхимович 1939 р. н., с. Сологубівка. Записав: Вільцанюк О.: ст. ІІЕП, 2015 р.8 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
8. Ф.ДВ-32. Оп.1. Спр. 231: Жінка 84 р.; с. Лозовата Липовецький р-н. Записав: Демяненко Катерина: ст. ІІЕП, 2015 р. 6 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
9. Ф.ДВ-32. Оп.1. Спр. 42: Нужнова Надія Савівна 1929 р. н., с курилівці Жмеринського р-ну, Вінницька обл. Записав: Ліщишена Катерина ст.: 1-БГЕ, 2015 р. 8 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.

10. Ф.ДВ-32. Оп. 1.Спр.23: Нюнько Ганна смт. Літин. Записав: Педченко Марія ст.: 1-АПП, 2015 р. 11 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ
11. Ф.ДВ-32.Оп.1.Спр.28: Костецкий Петро Миколайович 1934 р. н., с. Здвижівка Бородяньського р-ну, Київської обл. Записав: Потапова Т. ст.: 1-АПП, 2015 р. 11 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
12. Ф. ДВ-32. Оп.1. Спр. 25: Павлюк Михайло Васильович, 1041 р. н., с. Юрківці Могилів-Подільський р-н, Вінницька обл. Записав:Мардигіза Юлія ст.: 1-АПП, 2015 р.10 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ
13. Ф. ДВ-32. Оп.1. Спр. 227: Жінка 85 р. Записав: Юр'єва Діана: ст. ІІЕП, 2015 р. 6 арк. // Рукописний фонд навчально-наукової лаб. з етнології Поділля каф.історії та культури України ВДПУ.
14. Кентій А. Війна без пощади і милосердя. Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941-1944) / А.Кентій, В.Лозицький. - К.: Генеза, 2005. 408 с. // Рукописний фонд навчально-наукової лаб. з етнології Поділля кафедри історії та культури України ВДПУ.
15. Киридон А.М Минуле у колективній пам'яті. –К. 2010. 100с.
16. Кись О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор // У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод, джерело: Зб. наук. праць / За ред. Г.Грінченко, Н.Ханенко-Фрізен. - Харків: Східний інститут українознавства ім. Ковальських, 2010. 171-191с. (електронна версія: Інтернет сайт «Україна Модерна» 22 листопада 2013 <http://uamoderna.com/md/216-216>
17. Кись О. Між особистим і політичним: ґендерні особливості досвіду жіночучасниць національно-визвольних змагань на Західно-Українських землях у 1940-50-х роках // Народознавчі Зошити. – 2013, №4. 591-599 с.
18. Коннертон, Пол. Як суспільства пам'ятають / Пер. з англ. С. Шліпченко. - К: Ніка-Центр, 2004. 184 с.
19. Петренко Р. Слідами армії без держави / Роман Петренко. - К.-Торонто, 2004. 272с.
20. Штоквиш О. Війна пам'ятей. Образ великої перемоги як інструмент маніпуляції історичною свідомістю // Історична правда.2013. 16 с.

Болдін Каріна

ЄВРЕЇ САМГОРОДОЧНИНИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Добре вивченими є великі гетто в Західній Україні (особливо Львівське), а от таким зовсім не великим, що функціонували на Правобережній Україні нетривалий період, як приміром в Самгородку, приділено мало уваги в історіографії Голокосту. Сам факт розстрілу 4 червня 1942 року єврейської людності району є висвітленим в багатьох дослідженнях останніх років. Тому пріоритетним є вивчення питання існування Самгородоцького гетто.

В сучасному науковому світі тема Голокосту як складової трагедії ХХ століття і Другої світової є пріоритетною у вивченні вітчизняної історії, про неї пишуть багато праць. Стільки уваги приділяється цій темі, тому що відбувається переосмислення історії України, звільнення її від радянських пропагандистських кліше й мем, ще є багато «білих плям», міфів і недостовірної інформації. Відбувається створення правдивого бачення політики нацистів щодо «остаточного розв'язання єврейського питання» та дотримання прав людини взагалі.